

HOTĂRÂREA CURȚII (Camera a doua)

1 iulie 2010*

În cauza C-407/08 P,

având ca obiect un recurs formulat în temeiul articolului 56 din Statutul Curții de Justiție, introdus la 19 septembrie 2008,

Knauf Gips KG, fostă Gebrüder Knauf Westdeutsche Gipswerke KG, cu sediul în Iphofen (Germania), reprezentată de M. Klusmann și de S. Thomas, Rechtsanwälte,

recurentă,

cealaltă parte în proces fiind:

Comisia Europeană, reprezentată de domnii F. Castillo de la Torre și R. Sauer, în calitate de agenți, cu domiciliul ales în Luxemburg,

pârâtă în primă instanță,

* Limba de procedură: germana.

CURTEA (Camera a doua),

compusă din domnul J.N. Cunha Rodrigues, președinte de cameră, doamna P. Lindh, domnii U. Lõhmus, A. Ó Caoimh și A. Arabadjiev (raportor), judecători,

avocat general: domnul J. Mazák,
grefier: domnul K. Malacek, administrator,

având în vedere procedura scrisă și în urma ședinței din 22 octombrie 2009,

după ascultarea concluziilor avocatului general în ședința din 11 februarie 2010,

pronunță prezenta

Hotărâre

- 1 Prin recursul formulat, Knauf Gips KG, fostă Gebrüder Knauf Westdeutsche Gipswerke KG (denumită în continuare „Knauf” sau „recurenta”), solicită anularea Hotărârii Tribunalului de Primă Instanță al Comunităților Europene din 8 iulie 2008, Knauf Gips/Comisia (T-52/03, denumită în continuare „hotărârea atacată”), prin care s-a respins acțiunea având ca obiect anularea Deciziei 2005/471/CE a Comisiei din 27 noiembrie 2002 privind o procedură de aplicare a articolului 81 din Tratatul CE

împotriva BPB plc, a Gebrüder Knauf Westdeutsche Gipswerke KG, a Société Lafarge SA și a Gyproc Benelux NV (cazul COMP/E -1/37.152 – Plăci din ipsos) (JO 2005, L 166, p. 8, denumită în continuare „decizia în litigiu”).

Cadrul juridic

- 2 Articolul 15 alineatul (2) din Regulamentul nr. 17 al Consiliului din 6 februarie 1962, primul regulament de punere în aplicare a articolelor [81] și [82] din tratat (JO 1962, 13, p. 204, Ediție specială, 08/vol. 1, p. 3), prevede:

„Comisia poate, prin decizie, să aplice întreprinderilor și asociațiilor de întreprinderi amenzi al căror quantum poate fi cuprins între minimum 1 000 de unități de cont și maximum 1 000 000 de unități de cont, acest maximum putând fi majorat la 10 % din cifra de afaceri realizată în cursul exercițiului financiar precedent de fiecare dintre întreprinderile care au participat la încălcare, în cazul în care, cu intenție sau din neglijență:

- (a) săvârșesc o încălcare a dispozițiilor articolului [81] alineatul (1) [CE] sau ale articolului [82 CE] [...]

[...]”[traducere neoficială]

Situația de fapt

3 În hotărârea atacată, Tribunalul a rezumat situația de fapt după cum urmează:

„1 Reclamanta, Knauf [...], produce și comercializează materiale de construcție pe bază de ipsos.

2 Reclamanta este o societate în comandită de drept german. Toate părțile sociale sunt deținute de 21 de membri ai familiei Knauf, precum și de o societate care deține părțile aparținând altor patru asociați. Asociații administratori care răspund personal sunt domnii B și C.

3 La 25 noiembrie 1998, ca urmare a informațiilor despre care avea cunoștință, Comisia a procedat la verificări inopinate la opt întreprinderi active în domeniul plăcilor din ipsos, între care se număra reclamanta și alte întreprinderi din Grupul Knauf. La 1 iulie 1999, Comisia a continuat investigațiile la alte două întreprinderi.

4 În continuare, Comisia a adresat solicitări de informații diferitelor întreprinderi în cauză, în temeiul articolului 11 din Regulamentul nr. 17 [...]. Comisia solicita informații cu privire la documentele obținute în sediile acestor întreprinderi în timpul verificărilor din noiembrie 1998 și din iulie 1999. Knauf a răspuns acestor solicitări la 14 septembrie 1999.

5 La 18 aprilie 2001, Comisia a inițiat procedura administrativă și a adoptat o comunicare privind obiecțiunile împotriva întreprinderilor BPB plc [denumită în continuare «BPB»], Knauf, Société Lafarge SA (denumită în continuare

«Lafarge»), Etex SA și Gyproc Benelux NV (denumită în continuare «Gyproc») [denumită în continuarea «comunicarea privind obiecțiunile»]. Întreprinderile în cauză și-au prezentat observațiile scrise și au avut acces la dosarul de examinare al Comisiei sub forma unei copii pe CD-ROM care le-a fost trimisă la 17 mai 2001.

- 6 Reclamanta a răspuns la comunicarea privind obiecțiunile prin scrisoarea din 6 iulie 2001.

- 7 Audieri au avut loc la 17 iulie 2001. BPB și Gyproc au prezentat o parte a expunerii în ședință secretă.

- 8 Prin scrisoarea din 10 august 2001, consilierul-auditor a transmis reclamantei versiuni neconfidențiale ale documentelor aparținând BPB și Gyproc.

- 9 Prin scrisoarea din 20 august 2001, reclamanta a solicitat să aibă acces la toate elementele din dosar care au fost adăugate la acesta ulterior trimiterii CD-ROM-ului și, în special, la răspunsurile celorlalte întreprinderi avute în vedere de procedura administrativă la comunicarea privind obiecțiunile.

- 10 La 7 septembrie 2001, consilierul-auditor a transmis reclamantei trei documente suplimentare pe care Lafarge le transmisese Comisiei în urma audierii din 17 iulie 2001.

- 11 La 11 septembrie 2001, Comisia a respins cererea reclamantei din 20 august 2001 prin care urmărea să obțină accesul la alte elemente din dosar.

- 12 La 19 noiembrie 2002, consilierul-auditor și-a adoptat raportul.

- 13 La 27 noiembrie 2002, Comisia a adoptat decizia [în litigiu].

- 14 Dispozitivul deciziei [în litigiu] prevede:

«Articolul 1

BPB [...], Grupul Knauf, [...] Lafarge [...] și Gyproc [...] au încălcat articolul 81 alineatul (1) [CE] întrucât au participat la o serie de înțelegeri și de practici concertate în domeniul plăcilor din ipsos.

Încălcarea a avut durata următoare:

(a) BPB [...]: de la 31 martie 1992, cel mai târziu, până la 25 noiembrie 1998;

(b) [Grupul] Knauf: de la 31 martie 1992, cel mai târziu, până la 25 noiembrie 1998;

(c) [...] Lafarge [...]: de la 31 august 1992, cel mai târziu, până la 25 noiembrie 1998;

(d) Gyproc [...]: de la 6 august 1996, cel mai târziu, până la 25 noiembrie 1998;

[...]

Articolul 3

Pentru încălcarea prevăzută la articolul 1, în cazul următoarelor întreprinderi se aplică următoarele amenzi:

(a) BPB [...]: 138,6 milioane de euro;

(b) [...] Knauf [...]: 85,8 milioane de euro;

(c) [...] Lafarge [...]: 249,6 milioane de euro;

(d) Gyproc [...]: 4,32 milioane de euro;

[...]»

15 În decizia [în litigiu], Comisia consideră că întreprinderile în cauză au participat la o încălcare unică și continuă, care s-a manifestat prin următoarele comportamente ce reprezintă acorduri sau practici concertate:

- reprezentanții BPB și ai Knauf s-au întâlnit la Londra (Regatul Unit) în 1992 [în continuare «reuniunea de la Londra»] și au exprimat intenția comună de stabilizare a piețelor plăcilor din ipsos din Germania, din Regatul Unit, din Franța și din Benelux;

- reprezentanții BPB și ai Knauf au pus în practică, începând cu 1992, sisteme de schimb de informații privitoare la volumele lor de vânzări pe piața germană, cea a Regatului Unit, cea franceză și cea din Benelux; la acestea au aderat Lafarge și, ulterior, Gyproc;

- cu diferite ocazii, reprezentanții BPB, ai Knauf și ai Lafarge s-au informat reciproc în avans în legătură cu majorările de prețuri de pe piața Regatului Unit;

- întrucât se confruntau cu evoluții specifice ale pieței germane, reprezentanții BPB, ai Knauf, ai Lafarge și ai Gyproc s-au întâlnit la Versailles (Franța) în 1996, la Bruxelles (Belgia) în 1997 și la Haga (Țările de Jos) în 1998, în vederea împărțirii sau, cel puțin, a stabilizării pieței germane;

- reprezentanții BPB, ai Knauf, ai Lafarge și ai Gyproc s-au informat reciproc cu diferite ocazii și și-au concertat acțiunea cu privire la aplicarea unor majorări de prețuri pe piața germană în perioada 1996-1998.

- 16 În scopul calculării quantumului amenzii, Comisia a aplicat metodologia prezentată în Liniile directoare privind metoda de stabilire a amenzilor aplicate în temeiul articolului 15 alineatul (2) din Regulamentul nr. 17 și al articolului 65 alineatul (5) din Tratatul CECO (JO 1998, C 9, p. 3, Ediție specială, 08/vol. 3, p. 69, denumite în continuare «liniile directoare»).

- 17 Pentru stabilirea quantumului de plecare al amenzilor, stabilit în funcție de gravitatea încălcării, Comisia a considerat mai întâi că întreprinderile avute în vedere săvârșiseră o încălcare foarte gravă prin chiar natura acesteia, practicile în cauză având drept scop să pună capăt războiului prețurilor și să stabilizeze piața prin schimbul de informații confidențiale. În plus, Comisia a considerat că practicile în cauză avuseseră un impact asupra pieței, întreprinderile avute în vedere acoperind cvasitotalitatea ofertei de plăci din ipsos, iar diferitele manifestări ale înțelegerii fuseseră puse în practică pe o piață foarte concentrată și oligopolistă. În ce privește întinderea pieței geografice relevante, Comisia a considerat că înțelegerea acoperise cele patru piețe principale din cadrul Comunității Europene, respectiv Germania, Regatul Unit, Franța și Benelux.

- 18 Considerând apoi că exista o diferență considerabilă între întreprinderile în cauză, Comisia a aplicat un tratament diferențiat, întemeindu-se în acest scop pe cifra de afaceri obținută, în cursul ultimului an complet al încălcării, din vânzarea produsului în cauză pe piețele relevante. Pe baza acestor cifre de afaceri, quantumul de plecare al amenzilor a fost stabilit la 80 de milioane de euro pentru BPB, la 52 de milioane de euro pentru Knauf și pentru Lafarge și la 8 milioane de euro pentru Gyproc.

- 19 Pentru a imprima amenzii un efect de descurajare suficient, date fiind dimensiunile și resursele globale ale întreprinderilor, cuantumul de plecare al amenzii aplicate în cazul Lafarge a fost majorat cu 100 %, ajungând la 104 milioane de euro.
- 20 Pentru a ține seama de durata încălcării, cuantumul de plecare a fost majorat ulterior cu 65 % pentru BPB și pentru Knauf, cu 60 % pentru Lafarge și cu 20 % pentru Gyproc, încălcarea fiind calificată de Comisie drept încălcare de lungă durată pentru Knauf, Lafarge și BPB și drept încălcare de durată medie în cazul Gyproc.
- 21 În ce privește circumstanțele agravante, cuantumul de bază al amenzilor aplicate BPB și Lafarge a fost majorat cu 50 % pentru încălcări repetate.
- 22 Ulterior, Comisia a diminuat cu 25 % amenda aplicată Gyproc, în temeiul unor circumstanțe atenuante constând în faptul că această societate a reprezentat un element destabilizator ce a contribuit la limitarea efectelor înțelegerii pe piața germană și în faptul că a lipsit de pe piața Regatului Unit.
- 23 În cele din urmă, Comisia a procedat la o reducere a cuantumului amenzilor cu 30 % pentru BPB și cu 40 % pentru Gyproc, în aplicarea secțiunii D alineatul (2) din Comunicarea Comisiei privind neaplicarea de amenzi sau reducerea cuantumului acestora în cauzele având ca obiect înțelegeri (JO 1996, C 207, p. 4, [...]). În consecință, cuantumul final al amenzilor aplicate a fost de 138,6 milioane de euro în cazul BPB, de 85,8 milioane de euro în cazul Knauf, de 249,6 milioane de euro în cazul Lafarge și de 4,32 milioane de euro în cazul Gyproc.”

Hotărârea atacată

- 4 Prin cererea depusă la grefa Tribunalului la 13 februarie 2003, Knauf a introdus o acțiune în anulare împotriva deciziei în litigiu. În subsidiar, aceasta a solicitat Tribunalului reducerea amenzii care i-a fost aplicată.

- 5 Prin hotărârea atacată, Tribunalul a respins acțiunea în totalitate.

Concluziile părților

- 6 Prin recursul formulat, Knauf solicită Curții:

— anularea hotărârii atacate;

— în subsidiar, trimiterea cauzei la Tribunal în vederea pronunțării unei noi hotărâri;

- de asemenea, cu titlu încă mai subsidiar, reducerea corespunzătoare, cu un quantum care să nu fie totuși mai mic de 54,51 milioane de euro, a amenzii care i-a fost aplicată conform articolului 3 din decizia în litigiu și

  - obligarea Comisiei la plata cheltuielilor de judecată.
- 7 Comisia solicită respingerea recursului și obligarea Knauf la plata cheltuielilor de judecată.

Cu privire la recurs

- 8 În susținerea recursului, Knauf invocă trei motive întemeiate pe încălcarea, în primul rând, a dreptului la apărare, în al doilea rând, a articolului 81 CE și, în al treilea rând, a articolului 15 din Regulamentul nr. 17.

Cu privire la primul motiv de recurs, întemeiat pe încălcarea dreptului la apărare

- 9 Prezentul motiv se împarte în două aspecte distincte care trebuie examinate în mod succesiv.

Cu privire la primul aspect al primului motiv, referitor la refuzul accesului la mijloacele de probă incriminatoare

— Argumentele părților

- ¹⁰ Knauf contestă, în esență, punctele 49 și 50 din hotărârea atacată, întrucât Tribunalul, în mod nelegal, nu și-ar fi îndeplinit obligația de a examina consecințele refuzului Comisiei de a-i oferi accesul la anumite elemente de probă incriminatoare. Potrivit recurenței, din moment ce Comisia identificase elementele de probă incriminatoare necomunicate și pasajele din decizia în litigiu întemeiate în mod exclusiv pe asemenea elemente, nu ar fi necesară nicio indicație suplimentară pentru a concluziona că, în cazul în care aceste elemente ar fi fost înlăturate, părțile corespunzătoare din decizia menționată ar fi fost diferite. Având în vedere că acestea din urmă privesc elementul material al încălcării în ansamblul acesteia, rezultatul la care ar fi ajuns această decizie ar fi fost diferit.
- ¹¹ Comisia consideră că primul aspect al primului motiv este inoperant, întrucât acesta critică un argument neesențial, astfel cum ar rezulta de la punctul 63 din hotărârea atacată. În plus, Comisia arată că societatea Knauf nu a demonstrat că rezultatul la care a ajuns decizia în litigiu ar fi fost diferit dacă recurența ar fi avut acces la documentele incriminatoare necomunicate.

— Aprecierea Curții

- ¹² Este necesar să se sublinieze că Tribunalul a constatat, la punctul 49 din hotărârea atacată, că recurenta, cu excepția câtorva exemple mai detaliate, nu a făcut decât să enumere considerațiile din decizia în litigiu în care sunt menționate documentele la care accesul a fost refuzat și a concluzionat că o asemenea enumerare nu este suficientă pentru a îndeplini obligația consacrată de jurisprudență potrivit căreia recurenta trebuie să demonstreze că rezultatul la care a ajuns Comisia în cadrul acestei decizii ar fi fost diferit dacă documentele în cauză ar fi fost înlăturate ca mijloace de probă incriminatoare. Prin urmare, astfel cum a arătat la punctul 50 din aceeași hotărâre, Tribunalul a efectuat o examinare a pretensei încălcări a accesului la documente reprezentând mijloace de probă care cuprind elemente incriminatoare numai în lumina criticilor invocate în mod expres de recurentă.
- ¹³ În această privință, trebuie amintit că, potrivit unei jurisprudențe constante, comunicarea unui document constituie o încălcare a dreptului la apărare doar dacă întreprinderea vizată demonstrează, pe de o parte, că, în speță, Comisia s-a întemeiat pe acest document pentru a-și susține obiecțiunea privind existența încălcării și, pe de altă parte, că această obiecțiune putea fi dovedită doar prin referire la documentul respectiv. Dacă existau alte probe documentare despre care părțile au avut cunoștință în cursul procedurii administrative și care susțin tocmai concluziile Comisiei, eliminarea din rândul mijloacelor de probă a documentului incriminator netransmis nu ar infirma temeinicia obiecțiunilor reținute în decizia contestată. Astfel, revine întreprinderii în cauză sarcina să demonstreze că rezultatul la care a ajuns Comisia în cadrul deciziei sale ar fi fost diferit dacă un document netransmis și pe care Comisia s-a întemeiat pentru incriminarea acestei întreprinderi trebuia să fie înlăturat ca mijloc de probă incriminator (Hotărârea din 7 ianuarie 2004, Aalborg Portland și alții/Comisia, C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P și C-219/00 P, Rec., p. I-123, punctele 71-73).

- 14 Or, simpla enumerare a considerentelor deciziei în litigiu în care sunt menționate documentele la care accesul a fost refuzat nu este de natură să demonstreze, în sine, că rezultatul la care a ajuns Comisia în cadrul acestei decizii ar fi fost diferit dacă aceste documente ar fi fost înlăturate ca mijloc de probă incriminator.
- 15 Prin urmare, primul aspect al primului motiv de recurs trebuie respins ca neîntemeiat.

Cu privire la al doilea aspect al primului motiv, referitor la refuzul accesului la mijloacele de probă dezincriminatoare

— Argumentele părților

- 16 În primul rând, Knauf reproșează Tribunalului că a rezumat în mod eronat, la punctele 64 și 65 din hotărârea atacată, argumentele sale privind refuzul Comisiei de a-i oferi acces la anumite mijloace de probă dezincriminatoare.
- 17 În al doilea rând, Knauf consideră că, la punctele 70-78 din hotărârea atacată, Tribunalul a făcut o aplicare inexactă a jurisprudenței Curții referitoare la elementele de probă dezincriminatoare. Astfel, recurenta ar fi obligată să demonstreze nu faptul că, dacă ar fi avut acces la răspunsurile oferite de celelalte întreprinderi în cauză la comunicarea privind obiecțiunile, decizia în litigiu ar fi avut un conținut diferit, ci doar că ar fi fost în măsură să utilizeze documentele respective

în apărare. Or, Tribunalul ar fi examinat dacă mijloacele de probă dezincriminatoare invocate de recurentă ar fi putut avea repercusiuni asupra rezultatului deciziei menționate.

- 18 În al treilea rând, Knauf contestă aprecierea Tribunalului potrivit căreia răspunsul formulat de BPB la comunicarea privind obiecțiunile nu cuprindea nicio probă dezincriminatoare. Aceasta susține că, în conformitate cu principiile generale în materie de probă, afirmațiile făcute de alte întreprinderi în cauză constituie probe. În plus, faptul că recurenta a invocat, în cursul procedurii administrative, aceleași argumente nu ar schimba natura unor astfel de afirmații.
- 19 În ultimul rând, recurenta reproșează Tribunalului faptul că a omis să țină seama de anumite pasaje din răspunsul BPB la comunicarea privind obiecțiunile pe care aceasta le invocase în calitate de elemente dezincriminatoare necomunicate.
- 20 Comisia apreciază că Tribunalul a aplicat în mod corect jurisprudența Curții în materie și că nu a denaturat argumentele recurente.
- 21 Această instituție arată de asemenea că societatea Knauf se limitează să reproducă argumentele pe care le-a invocat deja în fața Tribunalului, încercând astfel să obțină o nouă examinare a criticilor sale din partea Curții, ceea ce ar determina ca al doilea aspect al primului motiv să fie inadmisibil. Pe de altă parte, recurenta nu ar fi demonstrat modul în care elementele de probă necomunicate în discuție ar fi ajutat-o în apărare.

— Aprecierea Curții

- 22 Corolar al principiului respectării dreptului la apărare, dreptul de acces la dosar presupune ca întreprinderii în cauză să i se acorde de către Comisie posibilitatea de a examina toate documentele care figurează în dosarul de investigare și care sunt susceptibile să fie relevante pentru apărarea sa. Acestea cuprind atât înscrisurile incriminatoare, cât și pe cele dezincriminatoare, sub rezerva secretelor comerciale ale altor întreprinderi, a documentelor interne ale Comisiei și a altor informații confidențiale (Hotărârea Aalborg Portland și alții/Comisia, citată anterior, punctul 68 și jurisprudența citată).
- 23 În ceea ce privește necomunicarea unui document dezincriminator, potrivit unei jurisprudențe constante, întreprinderea în cauză trebuie doar să demonstreze că nedivulgarea acestora a putut influența, în detrimentul acesteia din urmă, derularea procedurii și conținutul deciziei Comisiei. Este suficient astfel ca întreprinderea să demonstreze că ar fi putut utiliza respectivele înscrisuri dezincriminatoare în apărare, în sensul că, dacă s-ar fi putut prevala de acestea în cursul procedurii administrative, ar fi putut invoca elemente care nu corespundeau cu concluziile Comisiei în această etapă și ar fi putut, așadar, influența în orice mod aprecierile Comisiei în eventuala decizie a acesteia, cel puțin în ceea ce privește gravitatea și durata comportamentului care i se reproșează și, prin urmare, nivelul amenzii (Hotărârea Aalborg Portland și alții/Comisia, citată anterior, punctele 74 și 75, precum și jurisprudența citată).
- 24 Rezultă că revine recurentei sarcina nu numai de a dovedi că nu a avut acces la anumite elemente de probă dezincriminatoare, dar și că le-ar fi putut utiliza în apărare.

- 25 Tribunalul a constatat în această privință, la punctele 72-77 din hotărârea atacată, că recurenta nu a demonstrat că ar fi putut utiliza în apărare documentele în cauză nedivulgate, având în vedere că, în cursul procedurii administrative, aceasta invocase aceleași argumente cu cele conținute în documentele menționate și că acestea fuseseră respinse de Comisie în decizia în litigiu. Pe acest temei Tribunalul a putut să concluzioneze, la punctul 78 din aceeași hotărâre, că, deși recurenta putuse să invoce aceste documente în cursul procedurii administrative, aprecierile făcute de Comisie nu ar fi putut să fie influențate de documentele menționate.
- 26 Or, trebuie subliniat că recurenta nu pune în discuție aprecierile Tribunalului potrivit cărora aceasta nu a demonstrat că ar fi putut utiliza în apărare documentele care nu i-au fost divulgate în cursul procedurii administrative.
- 27 Prin urmare, chiar dacă s-ar presupune că documentele în cauză constituie elemente de probă dezincrimatoare, astfel cum pretinde recurenta, această constatare nu poate conduce la anularea hotărârii atacate.
- 28 De asemenea, dacă este adevărat, astfel cum susține recurenta, că Tribunalul, la punctul 74 din hotărârea atacată, a aplicat în mod eronat jurisprudența amintită la punctul 23 din prezenta hotărâre statuând că informațiile cuprinse într-un document dezincriminator necomunicat, și anume punctul 4.2.1 din răspunsul BPB la comunicarea privind obiecțiunile, nu ar fi putut schimba „rezultatul final” al deciziei în litigiu, această eroare nu poate conduce la anularea hotărârii atacate din moment ce recurenta nu a încercat să demonstreze că ar fi putut utiliza aceste informații în apărare mai ales în lumina constatării făcute de Tribunal potrivit căreia Comisia luase deja în considerare asemenea argumente în decizia menționată.

- 29 Această critică trebuie, aşadar, respinsă ca inoperantă.
- 30 Critica întemeiată pe o pretinsă denaturare a argumentelor prezentate de Knauf în primă instanță, care ar fi fost rezumate într-un mod eronat la punctul 65 din hotărârea atacată, nu ar putea fi admisă de asemenea.
- 31 Astfel, în cazul în care se invocă o denaturare a propriilor argumente, un recurent trebuie, în temeiul articolului 256 TFUE, al articolului 58 primul paragraf din Statutul Curții de Justiție a Uniunii Europene și al articolului 112 alineatul (1) primul paragraf litera (c) din Regulamentul de procedură al Curții, să indice cu precizie elementele care ar fi fost denaturate de Tribunal (a se vedea, prin analogie, Hotărârea Aalborg Portland și alții/Comisia, citată anterior, punctul 50). Or, recurenta nu a identificat în mod precis argumentele care ar fi fost denaturate în hotărârea atacată.
- 32 De altfel, în măsura în care recurenta nu reproșează Tribunalului că acesta a omis să răspundă la motivele și la concluziile sale în primă instanță, problema dacă Tribunalul a rezumat în mod eronat argumentele recurente nu are efect asupra soluționării prezentului litigiu.
- 33 Nu ar putea fi primită nici critica întemeiată pe o pretinsă omisiune a Tribunalului de a ține seama de anumite pasaje din răspunsul formulat de BPB la comunicarea privind obiecțiunile, și în special punctele 4.1.16 și 4.2.3 din acest răspuns.

34 Cu privire la punctul 4.1.16 din răspunsul menționat, trebuie arătat că aportul acestuia constă în afirmația potrivit căreia „concrența rămânea intensă pe diferitele piețe europene”, în pofida „pretinsului acord” la care s-a ajuns cu ocazia întâlnirii de la Londra. Or, problema concurenței continuate a fost examinată de Tribunal la punctele 72 și 75 din hotărârea atacată.

35 În ceea ce privește punctul 4.2.3 din răspunsul formulat de BPB la comunicarea privind obiecțiunile, acesta menționează că cifrele comunicate între această societate și concurenții acesteia nu au făcut parte din procesul de planificare al BPB. Cu toate acestea, atunci când a examinat, la punctele 73 și 74 din hotărârea atacată, afirmațiile referitoare la obiectul acestui schimb de informații, precum și pretinsul fapt că informațiile astfel schimbate nu erau cunoscute de domnul D, administrator al Gyproc și președinte-director general al BPB, Tribunalul a răspuns în mod implicit argumentului recurentei.

36 În consecință, al doilea aspect al primului motiv de recurs trebuie respins.

37 Prin urmare, este necesar să se respingă primul motiv invocat de Knauf în susținerea recursului.

Cu privire la al doilea motiv de recurs, întemeiat pe o încălcare a articolului 81 alineatul (1) CE

Argumentele părților

- 38 Knauf susține că Tribunalul a concluzionat în sensul unei încălcări a articolului 81 alineatul (1) CE, întemeindu-se, la punctele 140-298 din hotărârea atacată, pe constatările deduse din elementele de probă incriminatoare nedivulgate. Astfel, Tribunalul nu și-a respectat afirmația, prevăzută la punctul 63 din aceeași hotărâre, potrivit căreia nu va lua în considerare respectivele probe incriminatoare atunci când va examina cauza pe fond.
- 39 În plus, recurenta consideră că, și luând în considerare elementele de probă incriminatoare nedivulgate, niciunul dintre cele cinci elemente ale încălcării care i se impută, și anume reuniunea de la Londra din 1992, schimbul de informații privind volumul vânzărilor în Germania, în Franța, în Benelux și în Regatul Unit din 1992 până în 1998, schimbul de informații privind majorările de prețuri în Regatul Unit în cursul aceleiași perioade, acordurile privind cotele de piață în Germania (reuniunile de la Versailles, de la Bruxelles și de la Haga) începând din iunie 1996 și acordul privind majorările de prețuri în Germania începând din 1996, nu îndeplinește criteriile necesare pentru constatarea existenței unei încălcări în temeiul articolului 81 alineatul (1) CE.
- 40 Comisia susține că al doilea motiv este inadmisibil în totalitate întrucât nu se referă decât la constatări de fapt făcute de Tribunal.

- 41 În plus, aceasta subliniază că societatea Knauf nu contestă existența unei încălcări unice și continue pe care se întemeiază decizia în litigiu. Or, existența unei practici sau a unui acord anticoncurențial ar trebui dedusă dintr-o serie de coincidențe și de indicii care, luate în considerare împreună, pot constitui, în lipsa unei alte explicații coerente, dovada unei încălcări a normelor de concurență.

Aprecierea Curții

- 42 În primul rând, cu privire la critica potrivit căreia Tribunalul, pentru a concluziona în sensul existenței unei încălcări potrivit articolului 81 alineatul (1) CE, s-a întemeiat pe constatări deduse din elemente de probă incriminatoare nedivulgate, trebuie subliniat că recurenta nu s-a referit decât într-un mod sumar la punctele 140-298 din hotărârea atacată, fără a preciza elementele de probă incriminatoare nedivulgate pe care Tribunalul și-ar fi bazat raționamentul.

- 43 Or, din articolul 256 TFUE, din articolul 58 primul paragraf din Statutul Curții și din articolul 112 alineatul (1) litera (c) din Regulamentul de procedură al Curții rezultă că un recurs trebuie să indice cu precizie elementele criticate din hotărârea a cărei anulare se solicită, precum și argumentele juridice care susțin în mod concret această cerere (a se vedea în special Hotărârea din 4 iulie 2000, Bergaderm și Goupil/Comisia, C-352/98 P, Rec., p. I-5291, punctul 34, Hotărârea din 8 ianuarie 2002, Franța/Monsanto și Comisia, C-248/99 P, Rec., p. I-1, punctul 68, precum și Hotărârea din 22 decembrie 2008, British Aggregates/Comisia, C-487/06 P, Rep., p. I-10515, punctul 121).

- 44 Această critică este, în consecință, inadmisibilă.

- 45 În al doilea rând, cu privire la critica referitoare la caracterul de încălcare al fiecăruia dintre cele cinci elemente ale comportamentului imputat recurenței, trebuie să se sublinieze că Tribunalul a constatat, la punctul 306 din hotărârea atacată, că din decizia în litigiu rezultă că „toate acordurile și practicile concertate din cauză se înscriu într-o serie de acțiuni ale întreprinderilor în cauză care urmăresc un singur scop economic, și anume restrângerea concurenței, și constituie diferitele manifestări ale unui acord complex și continuu care a avut drept obiect și drept efect restrângerea concurenței. Având în vedere că, în perioada 1992-1998, înțelegerile și practicile concertate menționate anterior au concretizat în mod neîntrerupt manifestarea voinței comune a respectivelor întreprinderi în sensul stabilizării și, în consecință, al restrângerii concurenței cel puțin pe piețele plăcilor din ipsos din Germania, din Franța, din Regatul Unit și din Benelux, Comisia a calificat încălcarea drept unică, complexă și continuă”. La punctul 321 din hotărârea menționată, Tribunalul a respins criticile recurenței formulate împotriva calificării înțelegerii drept încălcare unică și continuă.
- 46 Knauf nu contestă concluzia Tribunalului referitoare la existența unei încălcări unice și continue, ci se limitează să afirme că niciunul dintre elementele constitutive ale încălcării care a fost imputată acestuia nu dovedește încălcarea articolului 81 alineatul (1) CE.
- 47 În această privință, trebuie să se amintească faptul că, pentru a stabili existența unei încălcări a articolului 81 alineatul (1) CE, Comisia trebuie să se întemeieze pe probe serioase, precise și concordante (a se vedea în acest sens Hotărârea din 31 martie 1993, *Ahlström Osakeyhtiö și alții/Comisia*, C-89/85, C-104/85, C-114/85, C-116/85 și C-117/85 și C-125/85-C-129/85, *Rec.*, p. I-1307, punctul 127). Cu toate acestea, fiecare dintre dovezile prezentate de aceasta nu trebuie să răspundă în mod necesar acestor criterii în raport cu fiecare element al încălcării. Este suficient ca seria de indicii invocate de instituția respectivă, apreciată în mod global, să răspundă acestei cerințe.

48 Prin urmare, chiar dacă se presupune că niciunul dintre diferitele elemente ale încălcării nu constituie, în mod separat, un acord sau o practică concertată interzise de articolul 81 alineatul (1) CE, astfel cum arată recurenta, o asemenea concluzie nu împiedică ca elementele menționate, avute în vedere împreună, să constituie un asemenea acord sau o asemenea practică.

49 Astfel, după cum a hotărât deja Curtea, având în vedere că interdicția de a participa la practici și la acorduri anticoncurențiale, precum și sancțiunile care pot fi aplicate autorilor încălcării sunt notorii, în mod obișnuit activitățile pe care aceste practici și acorduri le presupun se desfășoară în mod clandestin, reuniunile se țin în secret, cel mai adesea într-un stat terț, și documentația aferentă acestora este redusă la minimum. Chiar în cazul în care Comisia descoperă înscrisuri ce atestă în mod explicit un contact nelegal între operatori, precum procesele-verbale ale unei reuniuni, în mod normal acestea nu vor fi decât fragmentare și dispersate, astfel încât adesea este necesar ca anumite detalii să fie reconstituite prin deducții. În majoritatea cazurilor, existența unei practici sau a unui acord anticoncurențial trebuie să fie dedusă dintr-un anumit număr de coincidențe și de indicii care, luate în ansamblu, pot constitui, în absența unei alte explicații coerente, dovada încălcării normelor de concurență (a se vedea în acest sens Hotărârea Aalborg Portland și alții/Comisia, citată anterior, punctele 55-57).

50 Această critică este, așadar, lipsită de temei.

51 Prin urmare, trebuie să se respingă al doilea motiv invocat de Knauf în susținerea recursului ca fiind în parte inadmisibil și în parte neîntemeiat.

Cu privire la al treilea motiv de recurs, întemeiat pe o încălcare a articolului 15 din Regulamentul nr. 17 și a articolului 81 CE

Argumentele părților

- 52 Knauf arată, cu titlu introductiv, că din modul de redactare a punctului 348 din hotărârea atacată rezultă că Tribunalul nu a dat dovadă de obiectivitate și nici de imparțialitate ci, dimpotrivă, s-a antepunțat în sensul că recurenteii trebuie să i se aplice o amendă pentru actele săvârșite de Gebrüder Knauf Verwaltungsgesellschaft KG (denumită în continuare „GKV”) și filialele acesteia, deși constatarea potrivit căreia acestea din urmă au profitat de încălcarea în cauză nu este motivată în niciun mod.
- 53 Recurenta consideră că Tribunalul a încălcat de asemenea articolul 15 din Regulamentul nr. 17, întrucât a concluzionat în sensul existenței unei unități economice între aceasta și celelalte societăți deținute de familia Knauf (denumite în continuare „Grupul Knauf”), precum și întrucât i-a fost imputată răspunderea acțiunilor acestora.
- 54 Knauf critică elementele pe care s-a întemeiat Tribunalul pentru a concluziona în sensul existenței unei unități economice între Knauf, GKV și filialele sale. În special, Hotărârea Curții din 16 noiembrie 2000, Stora Kopparbergs Bergslags/Comisia (C-286/98 P, Rec., p. I-9925), nu ar fi aplicabilă în speță, întrucât recurenta nu ar fi dominată și nici nu ar domina o altă societate. În plus, Hotărârea Tribunalului din 11 decembrie 2003, Minoan Lines/Comisia (T-66/99, Rec., p. II-5515), la care s-a referit Tribunalul la punctele 350, 351 și 355 din hotărârea atacată, nu ar fi aplicabilă nici aceasta, având în vedere că această hotărâre privește agenții comerciali. Aceeași ar fi situația în ceea ce privește Hotărârea Tribunalului din 20 martie 2002, HFB și alții/Comisia (T-9/99, Rec., p. II-1487), în măsura în care existența unei unități economice

se întemeia, în această hotărâre, pe deținerea de către aceeași persoană, în calitate de asociat, a tuturor părților la diferite societăți, în timp ce, în speță, recurenta și GKV ar fi deținute de 22 de persoane care sunt proprietare fiecare ale unei participații minoritare.

55 Existența unei unități economice nu ar putea fi dedusă nici din faptul că numeroși asociați din cadrul familiei Knauf exercită un control comun asupra recurentei și a celorlalte societăți din grupul cu același nume, un asemenea control comun fiind exclus atunci când între acționari sunt posibile schimbări de majorități sau majorități variabile. Contractul de familie din 9 decembrie 1994 (denumit în continuare „contractul de familie”), menționat de Tribunal la punctul 349 din hotărârea atacată, nu ar supune societățile în cauză unui control comun. În această privință, Knauf consideră că hotărârea atacată este contrară jurisprudenței Curții, și în special Hotărârii din 2 octombrie 2003, *Aristrain/Comisia* (C-196/99 P, Rec., p. I-11005), în care aceasta ar fi statuat că, pentru stabilirea existenței unei unități economice între aceste două societăți, simplul fapt că în două societăți comerciale distincte capitalul social aparține aceleiași persoane sau aceleiași familii nu este suficient.

56 În plus, ar fi lipsit de relevanță faptul că aceiași doi asociați erau administratorii tuturor societăților din Grupul Knauf și că aceștia le-au reprezentat în perioada în care încălcarea fusese descoperită. Aceeași ar fi situația în ce privește schimburile de informații între societățile din acest grup, comunicarea cifrelor de afaceri în cadrul procedurii administrative, faptul că cea mai mare parte a documentelor găsite în cursul verificărilor au fost redactate pe hârtie care poartă antetul Knauf ce conține elementele sale de identificare și calitatea de interlocutor a acestuia din urmă în cursul procedurii administrative.

- 57 Cu privire la imputarea răspunderii pentru acțiunile societăților din Grupul Knauf în sarcina recurenteii, aceasta critică punctul 356 din hotărârea atacată, arătând că, deși este singura societate care nu este administrată de GKV, acest fapt nu explică motivul pentru care amenda a fost aplicată nu acesteia din urmă, ci numai recurenteii.
- 58 Knauf pretinde că există o contradicție între, pe de o parte, afirmația, cuprinsă la punctul 357 din hotărârea atacată, potrivit căreia aceasta coordonează activitățile operaționale ale grupului Knauf pe piața relevantă și, pe de altă parte, cea prevăzută la punctul 337 din hotărârea respectivă, potrivit căreia „nu există nicio persoană juridică careia, în calitate de responsabil pentru coordonarea acțiunii grupului, întrucât se află la conducerea [Grupului Knauf], să i se impute încălcările săvârșite de diversele societăți din cadrul acestuia”.
- 59 În sfârșit, recurenta critică punctele 359 și 360 din hotărârea atacată, conform cărora aceasta ar fi trebuit să conteste, în cursul procedurii administrative, concluzia potrivit căreia recurenta constituia o unitate economică cu celelalte societăți din Grupul Knauf, sub sancțiunea de a nu mai putea să facă acest lucru în fața Tribunalului. În opinia acesteia, o asemenea concluzie ar încălca principiul *in dubio pro reo*.
- 60 Comisia contestă toate argumentele invocate de recurentă în cadrul celui de al treilea motiv invocat în susținerea recursului, susținând că, în ceea ce privește existența unei unități economice, constatările efectuate de Tribunal nu cuprind nicio eroare de drept.

Aprecierea Curții

- 61 În primul rând, cu privire la critica întemeiată pe o pretinsă lipsă de obiectivitate și de imparțialitate a Tribunalului pentru motivul că acesta a constatat, la punctul 348 din hotărârea atacată, că filialele GKV au profitat de încălcarea în cauză, trebuie amintit că, în cadrul unui recurs, Curtea nu este competentă să se pronunțe asupra situației de fapt și nici, în principiu, să examineze probele pe care Tribunalul le-a reținut în stabilirea acesteia. Aprecierea situației de fapt și a elementelor de probă supuse Tribunalului nu constituie, așadar, cu excepția cazului denaturării acestor elemente, o problemă de drept supusă ca atare controlului Curții (Hotărârea din 3 septembrie 2009, *Papierfabrik August Koehler și alții/Comisia*, C-322/07 P, C-327/07 P și C-338/07 P, Rep., p. I-7191, punctul 52 și jurisprudența citată).
- 62 Întrucât recurenta nu a invocat o denaturare a elementelor de probă pe care s-a întemeiat Tribunalul pentru a constata, la punctul 348 din hotărârea atacată, că filialele GKV au profitat de încălcarea în cauză, critica acesteia are în vedere, în realitate, obținerea unei noi aprecieri a acestor probe, ceea ce nu este de competența Curții. Prin urmare, este necesar să se respingă ca inadmisibilă această critică.
- 63 În al doilea rând, cu privire la critica întemeiată pe o încălcare a articolului 15 din Regulamentul nr. 17, trebuie subliniat că Knauf contestă atât concluzia Tribunalului potrivit căreia GKV și filialele acesteia, pe de o parte, și recurenta, pe de altă parte, constituie o unitate economică în sensul dreptului concurenței, cât și cea în conformitate cu care aceasta este răspunzătoare pentru acțiunea Grupului Knauf.

- 64 În ceea ce privește problema existenței unei unități economice, trebuie amintit că, potrivit unei jurisprudențe constante, dreptul concurenței al Uniunii are în vedere activitățile întreprinderilor și că noțiunea de întreprindere cuprinde orice entitate care exercită o activitate economică, independent de statutul juridic al acestei entități și de modul său de finanțare. Noțiunea de întreprindere, plasată în acest context, trebuie să fie înțeleasă în sensul că desemnează o unitate economică chiar dacă din punct de vedere juridic această unitate economică este constituită din mai multe persoane fizice sau juridice (Hotărârea din 10 septembrie 2009, Akzo Nobel și alții/Comisia, C-97/08 P, Rep., p. I-8237, punctele 54 și 55 și jurisprudența citată).
- 65 Existența unei unități economice poate fi astfel dedusă dintr-o serie de elemente care concordă, chiar dacă niciunul dintre aceste elemente, luat în considerare în mod izolat, nu poate stabili existența unei asemenea unități.
- 66 În speță, Tribunalul și-a întemeiat concluzia privind existența unei unități economice pe un ansamblu de elemente. Astfel, la punctul 344 din hotărârea atacată, acesta a constatat, în primul rând, că asociații recurente, precum și ai celorlalte societăți deținute de familia Knauf, în special cei ai GKV, sunt aceiași, și anume 21 de persoane fizice membre ale familiei menționate și o societate care grupează încă alți patru membri ai acestei familii.
- 67 În al doilea rând, Tribunalul a subliniat, la punctul 345 din hotărârea atacată, că cei doi asociați administratori ai Knauf, și anume domnii B și C, sunt de asemenea asociați administratori ai tuturor societăților din Grupul Knauf.
- 68 În al treilea rând, deși constată, la punctul 347 din hotărârea atacată, că GKV deține participății la mai multe societăți active pe piața plăcilor din ipsos și controlate de familia Knauf, Tribunalul subliniază totuși, la punctul 348 din hotărârea menționată,

că această societate nu este decât un holding, fără personal, care administrează societățile în participație pe care le deține pentru cei 22 de asociați care îl au în proprietate și că depinde de administratorii și de sediile recurente.

- 69 În al patrulea rând, Tribunalul a ținut seama, la punctul 349 din hotărârea atacată, de contractul de familie, al cărui articol 1 alineatul 2 prevede că obiectul acestuia este să asigure o direcție și o administrare unică a societăților din Grupul Knauf. Potrivit alineatelor 3 și 4 ale aceluiași articol, obiectul contractului menționat este și de a asigura, pe de o parte, exercitarea unică și concentrată a drepturilor societăților din cadrul întregului grup și, pe de altă parte, adoptarea de decizii care privesc direcția, administrarea, organizarea și forma juridică a societății, astfel încât acestea să nu fie împiedicate de un singur acționar sau de un număr redus de acționari. În rândul societăților menționate figurează printre altele, în conformitate cu articolul 2 din contractul menționat, Knauf și GKV.
- 70 În al cincilea rând, Tribunalul a constatat, la punctul 346 din hotărârea atacată, că totalitatea cifrelor privind vânzările recurente comunicate în cadrul încălcării în cauză se refereau la toate societățile din Grupul Knauf active pe piața plăcilor de ipsos și nu reieșea din niciun element din dosar că domni B și C nu ar fi reprezentat acest grup în cadrul diferitelor manifestări ale încălcării.
- 71 În sfârșit, de la punctul 347 din hotărârea atacată reiese că recurenta, în răspunsul din 19 septembrie 2002 la solicitarea de informații adresată în temeiul articolului 11 din Regulamentul nr. 17, a transmis ea însăși, fără ca o solicitare să fi fost prezentată în acest sens de Comisie, totalitatea cifrei de afaceri a Grupului Knauf.

- 72 În baza acestor elemente Tribunalul a putut să concluzioneze în mod întemeiat, la punctul 350 din hotărârea atacată, că societățile care aparțin familiei Knauf constituie o entitate economică unică.
- 73 Cu privire la împrejurarea, invocată în mod expres de Knauf, potrivit căreia atât aceasta, cât și GKV sunt deținute de 22 de asociați, dintre care niciunul nu posedă o majoritate a părților sau a voturilor, ceea ce ar face posibilă formarea unor majorități variabile în cadrul diferitelor societăți din Grupul Knauf, trebuie arătat că Tribunalul nu a ținut seama de faptul că toate aceste societăți sunt deținute de aceiași 22 de asociați, care sunt pe de altă parte membri ai familiei Knauf, decât în măsura în care este vorba de un singur element dintre cele care pot demonstra existența unei unități economice. De altfel, posibilitatea de formare de majorități variabile în cadrul unui grup de societăți nu exclude în sine existența unei entități economice unice.
- 74 Contrar celor susținute de Knauf, Tribunalul nu a ignorat nici Hotărârea Curții Aris-train/Comisia, citată anterior. Astfel, la punctul 99 din această hotărâre, Curtea s-a pronunțat în sensul că simplul fapt că aceeași persoană sau aceeași familie deține capitalul social a două societăți comerciale diferite este insuficient în sine pentru a stabili că cele două societăți constituie o unitate economică. Or, după cum s-a arătat la punctul precedent, Tribunalul nu s-a întemeiat numai pe faptul că societățile din Grupul Knauf sunt deținute de aceeași familie pentru a concluziona în sensul existenței unei unități economice.
- 75 Knauf contestă de asemenea relevanța contractului de familie la care s-a referit Tribunalul la punctul 349 din hotărârea atacată. În opinia acesteia, acest contract urmărește să permită, în viitor, ca participațiile care constituie capitalul societăților

din Grupul Knauf să rămână în proprietatea membrilor familiei Knauf. În plus, acesta ar fi avut drept scop să împiedice ca acestea să fie dominate de anumiți asociați sau grupuri de asociați.

- 76 Chiar dacă se presupune că respectivul contract de familie are în vedere în mod efectiv obiective precum cele menționate la punctul anterior, trebuie subliniat că recurenta nu contestă faptul că obiectul acestui contract, prevăzut în mod expres la articolul 1 alineatul (2), este „garantarea unei administrări unice a întreprinderilor Knauf”.
- 77 În plus, recurenta consideră că împrejurarea că domnii B și C au calitatea de administratori ai tuturor societăților din Grupul Knauf este lipsită de relevanță în ceea ce privește existența unei unități economice, din moment ce această împrejurare nu exclude ca diferitele societăți din acest grup să fie autonome din perspectiva dreptului concurenței. Cu toate acestea, faptul că societățile menționate sunt administrate de aceeași doi asociați permite în mod efectiv asigurarea direcției și administrării unice a acestora în sensul articolului 1 alineatul 2 din contractul de familie.
- 78 În ceea ce privește schimburile de cifre de vânzări ale tuturor societăților din Grupul Knauf active pe piața plăcilor din ipsos în cadrul încălcării în cauză, trebuie să se sublinieze că, contrar a ceea ce susține recurenta, această împrejurare constituie o probă suplimentară care tinde să arate că aceste societăți acționau, cel puțin în cursul încălcării, ca o unitate economică care are un interes comun.
- 79 Afirmția potrivit căreia Tribunalul a încălcat principiul *in dubio pro reo* întrucât a apreciat, la punctul 346 din hotărârea atacată, că nu rezultă din niciun element că domnii B și C nu au reprezentat Grupul Knauf în cadrul încălcării, nu poate fi admisă nici aceasta. Astfel, la respectivul punct 346, Tribunalul a constatat doar că elementele de probă care i-au fost prezentate arată faptul că domnii B și C au avut un rol de

reprezentare a acestui grup în cadrul încălcării și că nu a fost prezentat în fața acestuia niciun element de natură să stabilească faptul că nu aceasta este situația.

- 80 Trebuie amintită în această privință jurisprudența Curții potrivit căreia revine părții sau autorității care invocă o încălcare a normelor privind concurența sarcina de a demonstra existența acesteia și întreprinderea sau asociația de întreprinderi care invocă un mijloc de apărare împotriva constatării unei încălcări are obligația de a face dovada că sunt îndeplinite condițiile de aplicare a acestui mijloc de apărare, astfel încât autoritatea va trebui atunci să recurgă la alte elemente de probă. Astfel, deși potrivit acestor principii sarcina legală a probei revine fie Comisiei, fie întreprinderii sau asociației în cauză, elementele de fapt pe care o parte le invocă pot fi de natură să oblige cealaltă parte să furnizeze o explicație sau o justificare, în lipsa căreia se poate concluziona că au fost respectate normele în materie de sarcină a probei (a se vedea Hotărârea Aalborg Portland și alții/Comisia, citată anterior, punctele 78 și 79).
- 81 Knauf arată de asemenea că anumite hotărâri pe care s-a întemeiat Tribunalul pentru pronunțarea hotărârii nu sunt relevante.
- 82 Cu privire la Hotărârea Stora Kopparbergs Bergslags/Comisia, citată anterior, trebuie subliniat că Tribunalul nu s-a referit la aceasta pentru a concluziona în sensul existenței unei unități economice. În plus, faptul că, în prezentul litigiu, nu este vorba de o filială deținută 100% de o societate mamă, în opoziție cu situația de fapt din cauza în care s-a pronunțat hotărârea menționată, nu exclude existența eventuală a unei unități economice în sensul dreptului concurenței.

- 83 Cu privire la Hotărârea Minoan Lines/Comisia, citată anterior, trebuie subliniat că Tribunalul nu a citat această hotărâre decât în calitate de element de referință în sprijinul considerațiilor de aplicare generală în materie de concurență, fără să fi efectuat vreo analogie între împrejurările specifice din cauza în care s-a pronunțat hotărârea menționată și cele din prezenta speță.
- 84 Astfel, Tribunalul a amintit, la punctele 350, 351 și 355 din hotărârea atacată, făcând trimitere la o jurisprudență constantă, că noțiunea de întreprindere în dreptul concurenței trebuie interpretată în sensul că include o unitate economică din punct de vedere al obiectului acordului în cauză, chiar dacă, din punct de vedere juridic, această unitate economică este constituită din mai multe persoane fizice sau juridice și că o asemenea entitate economică constă într-o organizare unitară de elemente personale, materiale și imateriale, ce urmărește în mod durabil un scop economic determinat, organizare care poate contribui la săvârșirea unei încălcări avute în vedere de articolul 81 alineatul (1) CE. Tribunalul a considerat de asemenea că, atunci când un grup de societăți constituie una și aceeași întreprindere, Comisia poate imputa răspunderea unei încălcări săvârșite de întreprinderea menționată și poate aplica o amendă societății care răspunde pentru acțiunea grupului în cadrul încălcării.
- 85 La fel este cazul Hotărârii HFB și alții/Comisia, citată anterior, din moment ce de la punctul 343 din hotărârea atacată reiese că Tribunalul nu a făcut trimitere la această hotărâre decât cu titlu de exemplu pentru a ilustra relevanța, pentru aprecierea existenței unei unități economice, a anumitor elemente de fapt, precum, în special, ocuparea de către aceeași persoană a funcțiilor cheie în cadrul organelor de administrare a societăților din grup, precum și faptul că această persoană reprezenta, cu ocazia reuniunilor clubului directorilor, diferitele societăți și că acestora din urmă le-a fost atribuită o singură cotă în cadrul înțelegerii.
- 86 Din considerațiile care precedă rezultă că Tribunalul nu a săvârșit o eroare de drept hotărând că societățile care aparțin familiei Knauf constituie o unitate economică.

- 87 Cu privire la rolul recurenței în cadrul Grupului Knauf, Tribunalul a constatat, la punctul 358 din hotărârea atacată, că acesta a reprezentat, în cursul procedurii administrative, singurul interlocutor al Comisiei și nu a contestat această calitate în niciun moment în cursul procedurii menționate. La punctul 359 din aceeași hotărâre, Tribunalul a arătat că, deși se constata, în comunicarea privind obiecțiunile, că încălcarea privea întregul Grup Knauf și că, în temeiul informațiilor cuprinse în această comunicare, recurenta nu putea să nu știe că era susceptibilă să fie destinatară unei decizii finale a Comisiei, aceasta a răspuns totuși Comisiei fără să pună în discuție rolul de societate care răspunde pentru acțiunea respectivului grup în cadrul încălcării.
- 88 Tribunalul a concluzionat, la punctul 360 din hotărârea atacată, că, într-o asemenea situație, revenea recurenței sarcina de a reacționa în cursul procedurii administrative, sub sancțiunea de a nu mai putea să facă acest lucru ulterior, demonstrând că, în pofida elementelor reținute de Comisie, încălcarea săvârșită de societățile din Grupul Knauf nu îi era imputabilă.
- 89 Este necesar să se sublinieze în această privință, astfel cum arată în mod întemeiat recurenta, că, în ceea ce privește aplicarea articolelor 81 CE și 82 CE, nicio dispoziție a dreptului Uniunii nu impune destinatarului comunicării privind obiecțiunile să conteste diferitele elemente de fapt sau de drept ale acesteia în cursul procedurii administrative, sub sancțiunea de a nu mai putea să facă acest lucru ulterior în etapa procedurii jurisdicționale.
- 90 Astfel, deși recunoașterea explicită sau implicită de către o întreprindere a elementelor de fapt sau de drept, în cursul procedurii administrative în fața Comisiei, poate constitui un element de probă suplimentar pentru aprecierea temeiniciei unei acțiuni jurisdicționale, aceasta nu ar putea limita însăși exercitarea dreptului la o cale de atac în fața Tribunalului, de care dispune o persoană fizică sau juridică în temeiul articolului 263 al patrulea paragraf TFUE.

- 91 În lipsa unui temei juridic prevăzut în mod expres în acest scop, o asemenea limitare este contrară principiilor fundamentale ale legalității și respectării dreptului la apărare. În sfârșit, trebuie arătat că dreptul la o cale de atac eficientă și la un proces echitabil este garantat prin articolul 47 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene care, în conformitate cu articolul 6 alineatul (1) primul paragraf TUE, are aceeași valoare juridică cu cea a tratatelor. Potrivit articolului 52 alineatul (1) din această carte, orice restrângere a exercițiului drepturilor și libertăților recunoscute prin prezenta carte trebuie să fie prevăzută de lege.
- 92 Prin urmare, întrucât a hotărât că societatea Knauf avea obligația de a reacționa în cursul procedurii administrative, fără a mai putea să facă acest lucru în fața instanțelor Uniunii, Tribunalul a săvârșit o eroare de drept.
- 93 Prin urmare, trebuie, pe de o parte, să se anuleze hotărârea atacată în măsura în care Tribunalul a statuat, la punctul 362 din această hotărâre, că recurenta era societatea care răspunde pentru acțiunea Grupului Knauf în cadrul încălcării și, pe de altă parte, să se respingă recursul cu privire la restul motivelor.

Cu privire la motivul de recurs în fața Tribunalului întemeiat pe o încălcare a articolului 15 alineatul (2) din Regulamentul nr. 17

- 94 În conformitate cu articolul 61 primul paragraf din Statutul Curții, dacă recursul este întemeiat, Curtea anulează decizia Tribunalului. Aceasta poate astfel să soluționeze ea însăși litigiul în mod definitiv atunci când acesta este în stare de judecată. O astfel de situație este în speță.

- 95 Cu privire la rolul recurenței în cadrul Grupului Knauf, trebuie examinat dacă Comisia a săvârșit o eroare de apreciere atunci când a considerat că recurența este singura răspunzătoare pentru acțiunea societăților din acest grup, al cărui ansamblu constituie o unitate economică, astfel cum s-a constatat la punctul 86 din prezenta hotărâre.
- 96 Din organigrama prezentată de recurentă drept răspuns la o întrebare scrisă a Tribunalului rezultă că, în 2001, la conducerea grupului menționat se aflau trei societăți, și anume recurența, GKV și Knauf Fiber Glass GmbH. Aceasta din urmă, al cărei centru de activitate se află în Statele Unite, nu era totuși activă pe piața plăcilor din ipsos.
- 97 Aceeași organigramă arată că GKV deține, în mod direct sau indirect, câteva zeci de societăți, dintre care multe sunt active pe piața menționată.
- 98 Prin urmare, trebuie să se verifice dacă Comisia era îndreptățită să impute răspunderea pentru încălcarea în cauză societății Knauf și nu societății GKV.
- 99 Aceasta ar fi situația dacă aceasta din urmă nu își stabilea în mod autonom comportamentul pe piața relevantă.
- 100 Pentru a determina dacă o societate își stabilește în mod autonom comportamentul pe piață, trebuie să se ia în considerare ansamblul elementelor pertinente referitoare la legăturile economice, organizatorice și juridice care există între aceasta și societatea din același grup care a fost considerată răspunzătoare pentru acțiunile grupului menționat, care pot varia în funcție de fiecare caz în parte și, în consecință, nu pot face obiectul unei enumerări exhaustive (a se vedea, prin analogie, Hotărârea Akzo Nobel și alții/Comisia, citată anterior, punctul 74).

- 101 În speță, în primul rând, este evident că GKV nu este decât o societate de tip holding, fără personal, care administrează societățile în participație pe care le deține pentru cei 22 de asociați care o au în proprietate, aceasta constatare nefiind criticată de Knauf.
- 102 În al doilea rând, de la punctul 497 din decizia în litigiu rezultă că GKV depinde de Knauf atât în ceea ce privește sediile, cât și personalul, cel puțin în parte, o asemenea constatare nefiind de asemenea contestată.
- 103 În al treilea rând, este evident că Knauf este singura societate din Grupul Knauf activă pe piața relevantă care nu este administrată de GKV.
- 104 În al patrulea rând, cea mai mare parte a documentelor Grupului Knauf ridicate de Comisie în timpul verificărilor au fost redactate pe hârtie, care poartă antetul Knauf ce conține elementele de identificare ale acesteia. Chiar dacă se presupune că această societate este îndreptățită să pretindă, astfel cum face în cadrul recursului, că aceste documente au fost fotocopyate din întâmplare sau selectate în mod intenționat de funcționarii Comisiei însărcinați cu verificarea, nu este mai puțin adevărat că aceasta nu a depus la dosar niciun element care poate sprijini această teză.
- 105 În al cincilea rând, conform organigramei menționate la punctul 96 din prezenta hotărâre, printre societățile din Grupul Knauf active pe piața plăcilor din ipsos, recurența este societatea a cărei cifră de afaceri relevantă este evident cea mai mare. Această împrejurare arată că aceasta are o importanță preponderentă în cadrul grupului, cel puțin în ceea ce privește această piață.

- 106 Rezultă din constatările care precedă că, în realitate, GKV nu își stabilește în mod autonom comportamentul pe piața menționată, ci depinde în această privință de Knauf.
- 107 Contrar celor susținute de aceasta din urmă, faptul că nu există o singură persoană juridică la conducerea Grupului Knauf nu se opune ca recurenta să fie considerată responsabilă pentru acțiunea acestui grup.
- 108 Astfel, structura juridică proprie unui grup de societăți care se caracterizează prin lipsa unei singure persoane juridice care să se afle la conducerea acestui grup nu este determinantă în cazul în care această structură nu reflectă funcționarea efectivă și organizarea reală a grupului respectiv.
- 109 Prin urmare, lipsa legăturilor juridice de subordonare între recurentă și GKV nu poate pune în discuție concluzia potrivit căreia prima dintre aceste două societăți trebuie obligată să răspundă pentru acțiunile Grupului Knauf, din moment ce este evident că, în realitate, GKV nu își stabilește în mod autonom comportamentul pe piața plăcilor din ipsos.
- 110 Rezultă că, prin faptul că a considerat că recurenta trebuia să fie considerată răspunzătoare pentru toate acțiunile Grupului Knauf, Comisia nu a săvârșit nicio eroare de apreciere.
- 111 Prin urmare, al patrulea motiv de recurs formulat de recurentă în fața Tribunalului, întemeiat pe încălcarea articolului 15 alineatul (2) din Regulamentul nr. 17, trebuie respins.

Cu privire la cheltuielile de judecată

- 112 Potrivit articolului 122 primul paragraf din Regulamentul de procedură, atunci când recursul este fondat, iar Curtea soluționează ea însăși în mod definitiv litigiul, aceasta se pronunță asupra cheltuielilor de judecată.
- 113 Potrivit articolului 69 alineatul (2) din regulamentul menționat, aplicabil procedurii de recurs în temeiul articolului 118 din acesta, partea care cade în pretenții este obligată, la cerere, la plata cheltuielilor de judecată. Cu toate acestea, în temeiul articolului 69 alineatul (3) primul paragraf din același regulament, în cazul în care părțile cad în pretenții cu privire la unul sau mai multe capete de cerere, Curtea poate decide ca fiecare parte să suporte propriile cheltuieli de judecată.
- 114 În speță, întrucât în cadrul recursului Knauf și Comisia au căzut în pretenții în parte, se impune ca fiecare dintre acestea să suporte propriile cheltuieli de judecată aferente prezentei proceduri.
- 115 În schimb, întrucât acțiunea în anulare formulată de Knauf a fost respinsă, se impune confirmarea punctului 2 din dispozitivul hotărârii atacate în ceea ce privește cheltuielile de judecată efectuate în procedura în primă instanță.

Pentru aceste motive, Curtea (Camera a doua) declară și hotărăște:

- 1) Anulează Hotărârea Tribunalului de Primă Instanță al Comunităților Europene din 8 iulie 2008, Knauf Gips/Comisia (T-52/03), în măsura în care se impută societății Knauf Gips KG răspunderea pentru încălcările săvârșite de societățile care constituie Grupul Knauf.**

- 2) **Respinge recursul cu privire la celelalte motive.**

- 3) **Respinge acțiunea Knauf Gips KG având ca obiect anularea Deciziei 2005/471/CE a Comisiei din 27 noiembrie 2002 privind o procedură de aplicare a articolului 81 din Tratatul CE împotriva BPB plc, a Gebrüder Knauf Westdeutsche Gipswerke KG, a Société Lafarge SA și a Gyproc Benelux NV (cazul COMP/E -1/37.152 – Plăci din ipsos).**

- 4) **Fiecare parte suportă propriile cheltuieli de judecată aferente prezentei proceduri, iar totalitatea cheltuielilor de judecată efectuate în primă instanță este menținută în sarcina Knauf Gips KG.**

Semnături